

Industrieel erfgoed schaars in Gorcum

WIBO BURGERS

Trapgevels en oude pakhuizen zijn er in overvloed, maar met het industrieel erfgoed wil het niet zo in Gorinchem. Er is een lange lijst te maken van industriële gebouwen, die verdwenen zijn of op het punt staan om te verdwijnen. 'Jammer,' vindt ook stadsarchivaris A. J. Busch, een kenner van het industrieel erfgoed in deze stad. Hij schreef er een boek over onder de titel 'Gorinchem in bedrijf'. Een speurtocht naar wat er rest van Gorcum's historische bedrijfspanden.

Koekenbakker J.J. de Kroes nam in 1849 een koekenbakkerij aan de Gasthuisstraat van L. Boonhoff over. Mogelijk ging hij ook verder met diens recept voor Echte Gorcumse Zoute Bollen,

een verpakte lekkernij. Aan De Kroes en zijn produkt herinnert een oude muurreclame in de Drie Koningenstraat.

Een echt industriële stad is Gorcum nooit geweest, dat moet voorop staan. Dat is vooral het gevolg van de omstandigheid dat Gorcum lange tijd vestingstad was en niet buiten zijn wallen mocht uitbreiden. In de tweede helft van de vorige eeuw kwamen echter enkele ondernemingen van formaat van de grond. In 1871 was dat de suikerfabriek Jäger, Ravenswaaij en Cie, die later in andere handen overging en ten slotte terechtkwam bij de Centrale Suikermaatschappij (CSM). Eind jaren zestig ontstond hier de Chemie Combinatie Amsterdam, die melkzuur en derivaten produceert. Het bedrijf staat thans bekend onder de naam PURAC Biochem en domineert de Arkelsedijk – de weg langs de Linge van Arkel naar Gorinchem – in hoge mate.

Machiefabriek De Vries Robbe

Aan dezelfde Arkelsedijk een eindje verderop kwam zo'n tien jaar later de machiefabriek en constructieplaats De Vries Robbé en Co. in bedrijf. 'Gorcum is veel jaren in sterke mate afhankelijk geweest van dat ene bedrijf,' weet archivaris Busch. De onderneming was zeer succesvol en produceerde o.a. stoommachines, fabriekshallen, vliegtuighangars, perronoverkappingen en de koelgevangenis van Haarlem. Vanaf 1910 werd ook de fabricage van stalen ramen ter hand genomen. Het bedrijf deed veel voor het personeel. Zo waren er al vroeg een ondernemingsraad en een pensioenfonds. Verder was er een ontspanningsgebouw voor de werkers, 'De Kolfbaan' geheten. Ook kwamen fabriekswoningen tot stand. Na de Tweede Wereldoorlog kwam het familiebedrijf in de problemen. Het ging van hand tot hand en ging ten slotte ten onder in het faillissement van de Verenigde Bedrijven Nederhorst N.V. in 1976.

Rotonde

Wie nu aan de Arkelsedijk gaat kijken treft daar de restanten van het bedrijf aan. De fabriekshallen herbergen de

Gorcum heeft een bijzonder fraaie watertoren, gebouwd in 1886 naar een ontwerp van J.Schotel.

bouwmarkt Gamma. Het karakteristieke gebouwtje De Ronde, in 1940 ontworpen door het Amsterdamse architectenbureau *Merkelbach & Kersten* als schaftlokaal voor de werkers met daarboven een ontvangstruimte, is in gebruik bij een handelsmaatschappij in kantoorbenodigheden. Deze oude gebouwen zullen binnen niet te lange tijd plaats moeten maken voor een brug. Het gebouwtje De Ronde zal worden afgebroken, het

De Ronde. Zo wordt dit opmerkelijke gebouw genoemd, dat in 1940 werd ontworpen door het Amsterdamse architectenbureau *Merkelbach & Kersten*. Het was eens een schaftlokaal voor de arbeiders van De Vries Robbé & Co. Boven was

krijgt in deze omgeving een nieuwe plaats.

De Vries Robbé trok vaak architecten van naam aan. Zo werd het fraaie kantoorpand aan de De Vries Robbéweg in 1928 gebouwd naar een ontwerp van architect *ir. D. Roosenburg*. Het kantoorpand werd in 1989 gerenoveerd, waarbij de oorspronkelijke architectuur nogal in het gedrang kwam. Ook dit gebouw zal echter binnen afzienbare tijd onder de slopershamer komen, zoals dat al eerder gebeurde met de tegenover het kantoorgebouw gelegen ambachtschool, eveneens een ontwerp van Roosenburg.

Uit een van de vennootschappen, die overbleef uit het faillissement van het Nederhorst-concern, kwam De Vries Robbé Gevelbouw voort. Deze nazaat van de oorspronkelijke onderneming heeft een zeer modern bedrijfsgebouw met veel glas en staal aan de Arkelsedijk.

Naast deze twee voor Gorcum erg belangrijke ondernemingen kwamen er vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tal van kleine tot middelgrote bedrijven tot stand: zij profiteerden van de centrumfunctie van Gorcum voor een wijde omgeving. In het Gorinchem van nu zijn historische bedrijfspanden, met name uit de periode 1850-1940, schaars vertegenwoordigd, zeker in de binnenstad. Het station van de Staatsspoorwegen, in gebruik genomen in 1883, werd in 1970 gesloopt. In het vroegere postkantoor (naar een ontwerp van *C.J. Loeven*) uit 1866 op de hoek van de Groenmarkt en de Tinnegieterssteeg zijn in het begin van de jaren '80 appartementen gemaakt.

een ontvangstruimte van het bedrijf. Het zal binnen niet te lange tijd een andere plaats krijgen omdat de oude fabriekshallen worden gesloopt ten behoeve van de bouw van een nieuwe brug.

Het front van hotel Metropole. Mogelijk zal deze gevel in nieuwe bebouwing worden gehandhaafd, de oude bedrijfsgebouwen aan de Melkheul zullen worden gesloopt.

Watertoren

Heel fraai is de uit 1886 daterende watertoren aan de Visser slaan, ontworpen door *J.Schotel*. Het is ook de eerste watertoren in ons land, waarin wooneenheden tot stand zijn gebracht. Het mooiste bedrijfsmonument van Gorcum, dat is zeker. De bedrijfspanden, die we elders vinden in de binnenstad van Gorcum, zijn vaak ontworpen door de plaatselijke bouwkundige *J. de Bie*. Vaak is er weinig van overgebleven en voor dat weinige bestaan in veel gevallen plannen tot afbraak. Enkele voorbeelden. Aan de Melkheul vinden we een kleine reeks bedrijfspanden naast elkaar: het oude, uit de vorige eeuw daterende Metropole-hotel met daarnaast de gebouwen van de vroegere koppergieterij en blikslagerij *H.K. van Wingerden*, gecompleteerd door het van 1939 daterende kantoorgebouw. Deze panden staan op de lijst voor afbraak. Mogelijk zal de voorgevel van het historische hotel overeind blijven, maar zeker is dat niet. Een man in de straat, die spullen uit zijn auto pakt, zegt: 'Geen wonder, het is allemaal verrot.'

De wasserij *v.b. H.C. Timmers* bevindt zich aan de Schuttersgracht in diep verval. De bij de wasserij behorende schoorsteen is van 1910, het is de enige schoorsteen die nog is overgebleven binnen Gorcums wallen. Ook hier is de slopershamer nabij. Stadsarchivaris Busch: 'Er is helaas veel verdwenen. Er is hier weinig interesse voor industrieel erfgoed.' De Open Monumentendag in september a.s. is gewijd aan het industrieel erfgoed. Busch: 'Er zal wat aan gedaan worden. Een wandelroute zal er wel komen.'